

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 10, Sayı: 2, 2026, ss. 464-486/ Volume: 10, Issue: 2, 2026, pp. 464-486

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/apjir>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

NÜBÜVVET SÜRECİNDE MEYDAN OKUMA EVRESİ VE BUNUN DAVET METODOLOJİSİNDEKİ YERİ

Muhammed Salih ÇELİK

Yüksek Lisans, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Afyon
Master's Degree, Afyon Kocatepe University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Afyon/Türkiye

celikmehmedsalih@gmail.com

orcid.org/0009-0001-8709-3726

ror.org/03a1crh56

Öz

Tarih boyunca inkârcı kavimlere peygamberler gönderilmiş ve bu peygamberler kavimlerini tevhide davet etmiştir. Kavimleri onları çeşitli sebepler öne sürerek reddetmiş ve onları yalancılık, sihirbazlık, bozgunculuk gibi cürümlerle itham etmiştir. Bütün bu suçlama ve ithamlara karşılık peygamberler tebliğlerine bütün samimiyetiyle devam etmiştir. Ancak inkârcı kavimler, ısrar ve inatla peygambere muhalefete ve düşmanlığa devam etmiştir. İşte bu noktada peygamberlerin kavimlerine meydan okumaları(tehaddî) ortaya çıkmıştır. Çalışmamızda, nübüvvet mücadelesinin en kritik aşamalarından birini teşkil eden meydan okuma evresi, anlamsal çerçevesi ve davet sürecindeki diğer kavramlarla olan irtibatı bağlamında kavimleri helak olan peygamberlerden örneklerle ele alınmıştır. Makalede meydan okuma evresinin, nübüvvet sürecinde nasıl bir işlevsellik arz edip önem taşıdığı ve aynı zamanda risâlet görevini tahkim etmede nasıl bir rolünün olduğu incelenmiştir. Bu bağlamda tevekkül, mûcize, inzâr ve intizâr kavramlarının meydan okuma evresi ile olan yapısal ilişkisi ele alınmış; teorik çerçeve Hz. Nûh, Hz. Hûd ve Hz. Şuayb örneklerinden hareketle somutlaştırılmıştır. Neticede meydan okuma evresinin; tebliğ sürecinde inzâr safhasının tükenmesiyle ortaya çıkan, peygamberlerin mutlak tevekkülüne dayanan ve muhatapları ilahî hükmü beklemeye(intizâr) sevk eden çok kritik bir dönüm noktası olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda makale, meydan okuma evresinin analizini yaparak nübüvvet sürecindeki yerini ve önemini örneklerle açıklamayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Meydan okuma (Tehaddî), Peygamber, Kavim, Tevekkül, Mûcize, İnzâr, İntizâr.

THE CONCEPT OF TEHADDÎ IN THE PROPHETIC MISSION AND ITS ROLE IN DAWAH METHODOLOGY

Abstract

Throughout history, prophets were sent to disbelieving nations to call them to monotheism (tawhid). In response, their people rejected them under various pretexts, accusing them of falsehood, sorcery, and causing corruption. Despite these accusations, the prophets persevered in delivering their message with utmost sincerity. However, the disbelieving nations stubbornly continued their opposition and hostility. At this critical juncture, the stage of prophetic challenge (tahaddî) emerged. This study examines the stage of challenge—one

Geliş Tarihi: 24.06.2026

Doi: doi.org/10.52115/apjir.1977794

Kabul Tarihi: 10.08.2026

NÜBÜVVET SÜRECİNDE MEYDAN OKUMA EVRESİ VE BUNUN DAVET METODOLOJİSİNDEKİ YERİ

of the most pivotal phases of the prophetic struggle—within its semantic framework and its relationship with other foundational concepts in the process of invitation (da'wah), using examples of prophets whose peoples were subsequently destroyed. The article analyzes the functionality and significance of the challenge stage within the prophetic process, as well as its role in fortifying the prophetic mission (risalah). In this context, the structural relationships between the stage of challenge and the concepts of trust in God (tawakkul), miracle, warning (inzar), and awaiting divine judgment (intizar) are addressed, grounding the theoretical framework through the examples of the Prophets Noah, Hud, and Shu'ayb. Consequently, the study concludes that the stage of challenge represents a crucial turning point that arises upon the exhaustion of the warning phase, relies on the absolute reliance of prophets upon God, and leads the addressees to await divine judgment.

Keywords: Tafsir, Challenge (Tahaddî), Prophet, Nation, Tawakkul, Miracle, Inzhar, Intizar.

Atıf / Cite as: Çelik, Muhammed Salih. “Nübüvvet Sürecinde Meydan Okuma Evresi ve Bunun Davet Metodolojisindeki Yeri”, *Apjir*, 10/2, (Ağustos 2026), 464-486.

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca ilâhî mesajı kitlelere ulaştırmakla görevlendirilen peygamberler, tebliğ vazifelerini ifa ederken elçi olarak gönderildikleri toplumların yerleşik sosyo-ekonomik, kültürel ve dinî statükolarıyla kaçınılmaz olarak karşı karşıya gelmişlerdir. Bu karşı karşıya geliş, tarihsel, psikolojik ve sosyolojik açıdan çok katmanlı bir mücadele ve mukavemet sürecini beraberinde getirmiştir. Nübüvvet davetinin, inkârda inat ederek direnme, statü kaybıyla sert muhalefet, aristokratik kibirle alaya alma ve gelenekçilik gibi barikatlarla kesintiye uğratılmak istendiği en son safhada, nübüvvet iddiasının doğruluğunu ispat etmek ve inkarcıların muhalefetini rasyonel ve harikulade bir şekilde çürütmek amacıyla meydan okuma evresi devreye girmiştir.

Bu çalışma, Kur'ân-ı Kerîm'de geniş yer tutan peygamber kıssalarından yola çıkarak meydan okuma evresinin nübüvvet sürecindeki yerini ve önemini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle meydan okuma evresinin; peygamberlerin psikolojik ve manevi dayanağı olan “tevekkül”, davetin ilk metodik basamağı olan “inzâr” ve sürecin akıbetini tayin eden “intizâr” kavramlarıyla olan yapısal ilişkisi analitik bir yöntemle çözümlenecektir. Ardından, Kur'ân'da risâlet mücadeleleri en detaylı şekilde tasvir edilen “ülû'l-azm” peygamberlerden Hz. Nûh'un; kavmine ahlaki, iktisadi ve benzeri eleştiriler yönelten Hz. Hûd'un ve Hz. Şuayb'ın tebliğ süreçlerindeki somut meydan okuma lafızları ve tarihsel kırılma noktaları incelenecektir. Böylelikle meydan okuma evresinin tebliğ dilini ve yöntemini ne şekilde yapısal bir değişime zorladığı ortaya konulacaktır.

1. Meydan Okuma ile İlgili Bazı Kavramlar

Meydan okuma evresini daha iyi anlamak için peygamberin ilâhî mesajı tebliğ etme sürecini incelerken karşımıza çıkan bazı kavramların üzerinde durmak faydalı olacaktır. Burada tebliğ süreci incelenirken sık sık karşılaşılan tehdîd, tevekkül, mucize, inzâr ve intizâr gibi kavramların başat anlamları ele alınacaktır.

1.1. Tehaddî¹

Tehaddî², “birini bir işte geçmek; meydan okuma, rakibi yarışa çağırma” anlamına gelen bir kelimedir.³ Terim olarak tehaddî, peygamberin doğruluğunu ve mûcizenin ilahi bir teyit olduğunu ortaya çıkarmak maksadıyla inkarcıların aczini ortaya koymak için⁴ gerçekleşen “benzerini getirin”⁵ şeklinde bir ilahi çağrıdır. Tehaddî, inkârcıların aczini ortaya çıkarmaktan ziyade delili ortaya koymak ve güçlendirmek içindir.⁶ Özellikle Bâkılânî (ö.403/1013), tehaddîyi mûcizenin ayrılmaz bir unsuru olarak değerlendirir. Çünkü meydan okuma olmadan mûcize, sadece “olağanüstü bir olay” olarak kalır; tehaddî ise onu delil haline getirir.⁷ Cüveynî(ö.478/1085) ise tehaddî hakkında şöyle der:

“Tehaddî, ortaya konulan olağanüstü hadise ile peygamberlik iddiasını irtibatlandırır ve mûcizenin şartlarından biri haline gelir. Tehaddî için peygamberin

¹ Kur’ân’ın muarızlarına yönelik ‘benzerini getirmeleri hususunda meydan okuması anlamında bir terim olan tehaddî pek çok çalışmada ele alınmıştır. Bu çalışmada bahsedilen tehaddî, tebliğin en son aşamasında peygamberlerin kavimlerine yapmış oldukları tehdidi ifade eden meydan okuma sürecidir. Bu sebeple terim karmaşasına sebebiyet vermemek için çalışmamızda tehaddî yerine meydan okuma kavramını tercih ettik.

² Kur’ân’ın ‘bir benzerini getirin’ şeklindeki tehaddîsi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İbrâhîm ez-Zeccâc, Me’âni’l-Kur’ân ve i’râbüh, thk. Abdülcelîl Abduh Şelebî (Beyrût: Âlemü’l-Kütüb, 1988), 4/65; Muhammed el-Mâtürîdî, Te’vîlâtü’l-Kur’ân, thk. Ahmed Vanlıoğlu - Bekir Topaloğlu (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005), 14/178; Ebû’l-Leys es-Semerkandî, Tefsîrû’l-Kur’ânî’l-Kerîm, thk. Ali Muhammed Mu’avvad (Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1993), 3/285. Kur’ân’da aşamalı bir şekilde gerçekleşen “bu kitabın ya da on sûrenin ya da bir sûrenin benzerini getirin” şeklindeki tehaddî için bk. Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Sadık Kamhavî (Beyrût: Müessesetu’t-Tarihi’l-Arabî, 1992), 1/34; Ebu’l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim es-Semerkândî, *Bahru’l-ulûm*, thk. Ali Muhammed Muavviz (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1993), 1/102; Ebu’l Kâsım Cârullah Muhammed b. Ömer b. Ahmed Zemahşerî, *el-Keşşâf ‘an Hakâiki Gavâmidit-Tenzîl ve ‘Uyûni’l-Ekâvîl fî Vücûhi’t-Te’vîl*, (Riyad: Mektebetu’l-‘Ubeykân, 1418/1998), 3/187; Ebu’l-Fidâ İsmâîl ed-Dimaşkî İbn Kesîr, *Tefsîru’l Kur’ânî’l-‘Azîm* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1419/1998), 1/26; Ebû’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Şuayb el-Arnâvûd (Beyrût: Müessesetu’r-Risâle, 2008), 646. Tehaddî teorisi ile ilgili bk. Bulut, Halil İbrahim. “Tehaddî Teorisi”, *İslâm Düşüncesinde Teoriler*. ed. Ömer Türker (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 3/1398. Tehaddî âyetleri ile ilgili tez çalışması için bk. Yiğit, Sinem. Tehaddî Âyetlerinin Te’vîlâtü’l-Kur’ân ve Menâr Tefsirlerince Mukâyeseli İncelenmesi (Bartın: Bartın Üniversitesi – Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025); Tehaddî âyetleri ile ilgili makaleler için bk. Salmazzem, Mehmet. “‘Tehaddî’ Âyetlerinin Nüzûl Kronolojisine Dair Farklı Bir Yaklaşım”, *EKEV Akademi Dergisi*. 64 (01 Ekim 2015): 115-134; Demir, Zakir. “İslâm Düşüncesinde Âyet ile Tehaddî Yaklaşımı ve Bunun Tahlîli”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/48 (01 Aralık 2023): 529-555; Yilmazer, Rabia. “Psikolojik İcâz Bağlamında Tehaddî Âyetleri”. *HİKEM* 2/2 (01 Eylül 2024): 67-84.

³ Mecduddîn Muhammed b. Ya’kûb Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, thk. Mektebu Tahkîki’t-Turâsi fî Mü’essesetu’r-Risâle. (Beyrut: Muessetu’r-Risâle, 1426/2005), “tehaddî”, 1273; Râğûb el-İsfahânî, *El-Mufredât fî Garîbi’l-Kur’ân*, thk. Safvan Adnan ed-Dâvûdî, (Dimaşk-Beyrut: Dâru’l-Kalem, 1412), “tehaddî”, 325; Muhammed Murtaza Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, thk. Cemâ’atun mine’l-muhtassîn, (Kuveyt: Vizâretü’l-İrşâd ve’l-Enbâ, 1385/1965), “tehaddî”, 37/410.

⁴ Bedruddîn Muhammed b. ‘Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim, (Beyrut: Dâru İhyâi’l-Kutubi’l-‘Arabiyye, 1376/1957), 2/91.

⁵ Ebû Bekr Muhammed b. et-Tayyib Bâkılânî, *İcâzü’l-Kur’ân*, thk. es-Seyyid Ahmed Sakr, (Mısır:Dâru’l-Meârif, 1997), 24.

⁶ Bâkılânî, *İcâzü’l-Kur’ân*, 24.

⁷ Bâkılânî, *İcâzü’l-Kur’ân*, 251.

şöyle demesi yeterlidir: “Benim doğru söylediğimin kanıtı, Allah’ın bu ölüyü diriltmesidir.” Meydan okuyan; “Bu benim mucizemdir ve hiç kimse bunun benzerini getiremez” demesi şart değildir çünkü meydan okumadaki amaç iddiayı mucizeye bağlamaktır. Bu da ‘hiç kimse bunun benzerini getiremez’ demesine gerek kalmadan gerçekleşir. İşte bu, mucizenin iddiaya bağlanma yönlerinden biridir.”⁸

Sonuç olarak tehdidî ile ifade edilen hakikatin, peygamberlerin tebliği sürecinde çok kritik bir işleve sahip olmasını şu şekilde özetleyebiliriz: Peygamberlerin davet metodolojisinde inkârcıların direncini kıran, inananların kuvve-i manaviyesini takviye eden ve sünnetullahın vukuundan evvel mazeret mekanizmalarını tamamen ortadan kaldıran en üst düzey tebliğ hamlesi, en kritik tebliğ aşamasıdır.

1.2. Tevekkül

“V-k-l” kökünden türeyen “tevekkül” kelimesi, “birinin işini üstüne alma, birine güvence verme; birine işini havale etme, birine dayanma”⁹ gibi anlamlara gelmektedir. Dinî ve tasavvufî bir terim olarak “bir kimsenin kendini Allah’a teslim etmesi, rızıkta ve işlerinde O’nu kefil bilip sadece O’na güvenmesi” şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁰

Kur’an’da “tevekkül” kavramı ile “meydan okuma” arasında yakın bir ilişki vardır. Peygamberler kendi kavimlerine hakikatleri tebliğ ederken hem kendi halkının hem de orada otorite olarak bulunan güç odaklarının sert muhalefetine maruz kalmışlardır. Ancak bu sıkıntılı süreç, onları vazifelerinden bir adım bile geri adım attıramamıştır. Elbette bu zorluğa ve muhalefete karşı koyma, peygamberlerin kendi güçlerine ve kuvvetlerine dayanarak değil Allah’a tevekkül ederek ve tam bir teslimiyet göstererek gerçekleştirdikleri bir mukavemet ve sebatır. Tevekkül, meydan okumanın dayanağıdır:

*“Bir kısım tanrılarımız seni çarpmıştır demekten başka bir şey demeyiz” dediler. Hûd: “Doğrusu ben Allah’ı şahit tutuyorum; siz de şahit olun ki ben O’nu bırakıp koştuğunuz ortaklardan uzağım. Hepiniz bana tuzak kurun sonra da mühlet vermeyin. Ben, ancak benim de sizin de Rabbiniz olan Allah’a güvenirim. Hiçbir canlı yoktur ki Allah onu hükmü altına almamış bulunsun. Rabbin elbette doğru yoldadır”*¹¹

Yine Hz. Nûh kavmine şöyle seslenmiştir:

“Onlara Nûh’un durumunu anlat! Hani kavmine, “Ey kavmim! Eğer benim durumum ve Allah’ın ayetlerini size hatırlatmam, size zor geliyorsa biliniz ki yalnız Allah’a tevekkül ettim. Öyleyse ortaklarınızla toplanıp işinizi kararlaştırın da nihayetinde

⁸ İmâmu’l-Harameyn Ebû’l-Meâlî el-Cüveynî, *Kitâbü’l-İrşâd ilâ Kavâti’i’l-edilleti fî usûli’l-i’tikâd*, thk. Muhammed Yûsuf Mûsa - Alî ‘Abdûlmün’im Abdülhamîd (Mısır: Mektebetü’l-Hancı, 1980), 312-313.

⁹ İsfahânî, “tevekkül”, ^{AAV}; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414), “vkl”, 11/834.

¹⁰ Mustafa Çağrırcı, “Tevekkül”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/1-2.

¹¹ Hûd 11/54.

işiniz başınıza bir keder ve pişmanlık oluşturmasın. Sonra hükmü bana uygulayın ve bana hiç mühlet de vermeyin”¹²

Kurtubî, bu ayet-i kerime ile ilgili şöyle bir tefsir yapmıştır:

“Hz. Nûh her durumda yüce Allah'a tevekkül ederdi. Ancak, özellikle bu konuda Allah'a tevekkül ettiğini beyan etmesi, kavminin kendisine yapmak istediklerine karşı Allah'ın kendisine yeterli geleceğini bilmeleri içindi. Yani, eğer siz, bana yardım etmeyecek olursanız, hiç şüphesiz ben bana yardım edecek olana güvenip dayanırım. Bu buyruk, şanı yüce Allah'ın, yüce Peygamberinin Allah'ın yardım ve zaferine tam bir güven beslediğini ve onların girişebilecekleri tuzaklarından korkmadığını haber vermektedir.”¹³

Burada da vurgulandığı üzere bir peygamber, yerine getirmiş olduğu peygamberlik vazifesinde ecir ve karşılığı yalnızca Allah'tan beklediği gibi her türlü hile, tuzak, kötülük ve desiseden yalnızca Allah'a güvenip teslim olarak emin olabilir.

Yine peygamberlerin Allah'a teslimiyetini ifade etme açısından Seyyid Kutub'un bu ayetle ilgili tefsiri şöyledir:

“Bu, ancak gücünden emin olan, hazırlığına tam anlamıyla güvenen bir söz sahibinin söyleyebileceği, heyecan verici ve apaçık bir meydan okumadır. Öyle ki, düşmanlarını kendi nefesine karşı kışkırtır ve onlara saldırmaları için pek çok gerekçe sunarak teşvik eder! Peki, Nûh'un arkasında nasıl bir güç ve hazırlık vardı? Ve yeryüzünün tüm güçleri onunla birlikte olsaydı ne olurdu? Onunla birlikte iman vardı... Karşısında güçlerin küçüldüğü, kalabalıkların azaldığı ve her türlü planın/tedbirin aciz kaldığı o güç. Ve onun arkasında, kendi dostlarını şeytanın dostlarına asla bırakmayan Allah vardı! İşte insanı, içindekilerle birlikte bu evrene hükmeden o en büyük gücün kaynağına bağlayan şey, yalnızca Allah'a olan imandır. Dolayısıyla bu meydan okuma bir kibir değildir, bir delilik veya intihar da değildir. Aksine bu, iman sahiplerinin karşısında küçülen ve yok olan geçici zayıf güçlere karşı asıl ve en büyük gücün meydan okumasıdır.”¹⁴

Peygamber, o denli güçlü bir iman ve teslimiyete sahiptir ki kafirler karşısında yüce Allah'ın kendisini üstün kılacağına kesin olarak inanmış ve bu teslimiyetle daha şimdiden üstün geldiğini ilan ediyormuşçasına kararlı ve zaferden emin bir şekilde meydan okumuştur.

1.3. Mûcize

Sözlükte “zayıf olmak, aciz kalmak, bir şeye güç yetirememek”¹⁵ anlamındaki “a-c-z” kökünden ism-i fail olarak türeyen “mûcize”, “insanın gücünün yetemediği, karşı durması

¹² Yûnus, 10/71.

¹³ Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmî'l Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdûnî – İbrahim el-İtfiyyîş. (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, 1384/1964), 8/362-363.

¹⁴ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru's-Şurûk, 1972), 3/1812

¹⁵ İbn Manzûr, “'ac-z”, 5/371; Cevherî, “'ac-z”, 883; Fîrûzâbâdî, “'ac-z”, 516.

NÜBÜVVET SÜRECİNDE MEYDAN OKUMA EVRESİ VE BUNUN DAVET METODOLOJİSİNDEKİ YERİ

mümkün olmayan ve benzerini yapabilmekten aciz kaldığı olağanüstü şey”¹⁶ manasındadır.

“Kur’an ve hadislerde doğrudan “mûcize” terimi bulunmaz. Peygamberlerin Allah tarafından gönderilmiş gerçek elçiler olduğunu gösteren harikulade olaylar Kur’an ve hadislerde çoğu defa âyet, beyyine, burhân, sultân, hak, hüccet ve furkân kelimeleri ile ifade edilir. Bu terimin sonraki bir zamanda belli ihtiyaçlara binaen kelimeler tarafından icat edildiği bilinmektedir.”¹⁷

Mâtürîdî (ö.333/944) ise mûcizeyi şu şekilde tanımlar: “Mûcize (âyât), o alanda uzman olanların (basiret sahiplerinin) bile imkân ve kabiliyetlerini aşan, bir benzerinin yapılmasına dair ümitleri boşa çıkaran, öğrenme ve gayretle çabalama yoluyla mahiyetine ulaşılamayan şeydir”¹⁸. Bâkılânî ise ihtiva ettiği kelime manası itibarıyla ‘mûcize’ kelimesinin, söz konusu ilahî fiili ifade etmekte yeterli olmadığını savunur. Bâkılânî, ıstılâh olarak mûcizeyi; “Mahlukatın güç yetirdikleri şeylerden olmayan, herhangi bir zaman ve durumda kudretleri olmadığı ve imkânsız olduğu için ona güç yetirmeleri mümkün olmayan fiil” olarak tanımlamaktadır.¹⁹

Mûcizelerin, peygamberlerin doğruluklarına dair bir delil ve kanıt olma özelliği de vardır. Bu delil ve kanıt aşamasından önce ise peygamberin, kendi doğruluğuna şahit olarak kavmine meydan okuması ve onları mübarezeye çağırması meydana gelmelidir. Bâkılânî(ö. 403/1013) bu husus üzerinde durur ve şunu vurgular; “peygamber, meydan okuduğunda ve muhatapların acizliği ortaya çıktığında, o şey artık bir mûcize niteliği kazanır.”²⁰ Bir hadisenin peygamberlik iddiasında bulunan şahsı tasdik eden bir delil olabilmesi ve mûcize diye isimlendirilebilmesi için; “ilâhî bir fiil olması, olağanüstü bir tarzda zuhur etmesi, peygamberlik iddiası ve tehattî ile birlikte meydana gelmesi, iddiadan hemen sonra zuhur etmesi gibi özellikler taşınmalıdır.”²¹ Meydan okuma olmadan bir peygamberin başkalarının benzerini yapmaktan aciz kalacakları hârikulâde bir şeyi delil getirmesi, o hârikulade şeyi mûcize olarak nitelendirmek için yeterli değildir:

“Her bir mûcizeye âyet, burhan ya da hüccet denilebilir, ancak her âyet, burhan ya da diğer âlâmetler –hârikulâde olsalar bile- mûcize özelliği taşımayabilirler. Diğer peygamberlik delilleriyle mûcize arasındaki en önemli fark, mûcize şartlarını taşıyan bir hadisenin tek başına peygamberin doğruluğunu ispat edebilecek mahiyette olmasıdır. Kur’an-ı Kerim Hz. Peygamber’in bir mûcizesidir, ondan zuhur ettiği kabul edilen –İsrâ, Mi’rac ya da suların ve yemeğin bereketlenmesi gibi- hârikulâde hadiseler peygamberliğinin doğruluğunu gösteren birer âyet, hüccet ya

¹⁶ İbn Manzûr, “ ‘acz ”, 5/37; Cevherî, “ ‘acz”, 884; Fîrûzâbâdî, “ ‘acz”, 516.

¹⁷ Halil İbrahim Bulut, “İbn Hazm’ın Mûcize Anlayışı” Kader 21/1 (Haziran 2023), 116-140.

¹⁸ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, Kitâbü’t-Tevhîd, nşr. Bekir Topaloğlu – Muhammed Aruçi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2017), 263-273.

¹⁹ Bâkılânî, Kitâbu’l Beyân, 24.

²⁰ Bâkılânî, İcâzü’l-Kur’ân, 251.

²¹ Bulut, “İbn Hazm’ın Mûcize Anlayışı”, 116-140.

da burhan olsalar da mûcize diye isimlendirilmeleri terminolojik açıdan isabetli olmayacaktır.”²²

İbn Hazm’a (ö.456/1064) göre mûcize, meydan okuma olmadan da gerçekleşir ve meydan okuma(tehaddî) mûcizenin bir şartı değildir. Ona göre bir peygamberin elinde ortaya çıkan ve sihirbazların asla taklit edemeyeceği her olağanüstü olay, başında veya sonunda bir meydan okuma olmasa bile mutlak manada bir mûcizedir.²³

Sonuç olarak kavimlerini tevhide çağırmak için tebliğle görevlendirilen peygamberler, nübüvvet vazifelerinin ispatı bağlamında kendi kavimlerine meydan okumak durumunda kalmışlardır. Nitekim Hz. Musa’nın sihirbazlarla olan mücadelesi ve yed-i beyzası²⁴, Hz. İsa’nın kör ve alacalıyı iyileştirip ölüleri Allah’ın izniyle diriltmesi²⁵, Peygamberimizin Kur’an mûcizesi²⁶ bu şekilde gerçekleşmiştir. Bütün bu örnekler, peygamberlerin ilk ortaya çıkışlarında, doğruluklarının delili olarak ortaya koydukları harikalarda, açık bir tehdidinin bulunduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Çünkü muhatap kitle henüz iman etmemiş bir topluluktur. Bu yüzden tehdidinin, bu tür mucizeler için önemli bir şart olduğunu söylemek mümkündür.²⁷ Bazen de tehdidî, tebliğin son aşamasında peygamberlerin artık kavimlerinin tevhid çağrısına icabet etmeyecekleri kesin olarak ortaya çıktıktan sonra gerçekleşmiştir. Nitekim Hz. Nûh, Hz. Hûd ve Hz. Şuayb örneklerinde olduğu gibi bu aşama kavimlerin helak edilmesiyle sonuçlanmıştır.

1.4. İnzâr

Sözlükte “bir şeyden sakınmak”²⁸ ve “bir şeyi kendisine vacip kılmak”²⁹ manasındaki ‘n-z-r/nezr’ kökünden türeyen inzâr; “korkulan bir şeyi haber verip sakındırmak”³⁰ manasına gelir. Bu içinde korkutma bulunan bir haber vermedir; tıpkı müjdelemenin içinde sevinç bulunan bir haber verme olması gibi.³¹ İstilahta ise inzâr: “ilâhî emirlere uymayanları kötü bir âkıbetin beklediğini haber verip uyarma”³² demektir.

İnzâr, kişide korku uyandırarak o kimsenin dinin hedeflerine uygun davranışlara yönelmesini hedefleyen davet yöntemidir. Ancak bu tek başına değil, insan tabiatındaki arzu ve isteklere hitap etmek suretiyle dini ilgi uyandırmayı amaçlayan özendirme

²² Bulut, “İbn Hazm’ın Mûcize Anlayışı”, 116-140.

²³ Ali b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm el-Endelûsî. *el-Fasl fi’l-Milel ve’l-Ehvâi ve’n-Nihel*. (Kahire: Mektebetü’l-Hancı, ts.), 5/6.

²⁴ Tâhâ 20/65-70, Tâhâ 20/22.

²⁵ Âl-i İmrân 3/49.

²⁶ el-Bakara 2/23.

²⁷ Bilal Atik, *Kur’ân’a Göre Nübüvvet Bağlamında Değişmeyen Sünnetullah Olarak Mucize Olgusu* (Ankara: Ankara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 72.

²⁸ İbn Manzûr, “nezr”, 5/200.

²⁹ İsfahânî, “nezr”, 79v; İbn Manzûr, “nezr”, 5/201.

³⁰ İsfahânî, “nezr”, 79v; İbn Manzûr, “nezr”, 5/201; Mecdüddin İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye fi’l-ğaribi’l-hadîs ve’l-eşer*, thk. Mahmûd M. el-Tanâhî - Tâhir Ahmed ez-Zâvî, (Kahire: Mektebetü’l-İlmiyye, 1399/1979), 5/39.

³¹ İsfahânî, “nezr”, 79v.

³² Hayatî Hokelekli, “İnzâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 22/358-359.

(tebşîr) ile birlikte kullanılır. Uyarma ve müjdeleme bütün peygamberlerin kullandığı iki davet metodudur.³³

Uyarının insan üzerindeki psikolojik etkisi üzerinde durmak gerekir. Bir insanın eğitiminde uyarının da ödülün de büyük etkisi vardır. Özellikle uyarmak ve korkutmak, insanda kalıcı ve sarsıcı bir etki bırakır. Bu durumu İmam Râzî tefsirinde ele almış ve şöyle izah etmiştir:

“İnzâr (uyarma), insanları günahlardan sakındırmak suretiyle Allah'ın azabından korkutmaktır. Müjdeleme(beşâret) yerine özellikle uyarının zikredilmesi, uyarının insan üzerinde hem bir işi yapmada hem de terk etmede bıraktığı etkinin, müjdenin etkisinden daha güçlü olmasındandır. Çünkü insanın zararı uzaklaştırmaya yönelik çabası, faydayı elde etmeye yönelik çabasından daha kuvvetlidir. Ayrıca burası mübalağa yani vurgu ve pekiştirme makamıdır; bu sebeple uyarının zikredilmesi daha uygun görülmüştür.”³⁴

Peygamberler muhataplarına ilahi azabı hatırlatarak, dünya ve ahirette hüsrana uğramaktan onları sakındırarak istikamete çağırmıştır. Nitekim âyet-i kerimede Allah şöyle buyurmaktadır:

وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ نَحْبُ
دَعْوَتِكَ وَتَتَّبِعِ الرُّسُلَ أُولَئِكَ أَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلِ مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍ

“İnsanları azabın kendilerine geleceği gün hakkında uyar. Zalimler der ki: ‘Rabbimiz! Yakın bir müddete kadar bize süre ver de senin davetine uyalım ve peygambere tâbi olalım.’ Daha önce kendiniz için bir zeval olmadığına yemin etmemiş miydiniz?”³⁵

Gazzâlî ise korkutarak uymaya farklı bir değerlendirme getirmiştir. Gazzâlî’ye göre aşırı korku makbul değildir. Aslında korku, Allah’a yaklaşmak için insanı bilgilenmeye ve buna göre davranmaya sevk eden bir araçtır. Bunun ölçülü bir şekilde kullanılması gerekir. Önemli olan, korkunun insanda sürekli ve olumlu davranış değişikliğini sağlamasıdır. Aşırı korku kişiyi zayıflatır, hasta edip şaşkına çevirir.³⁶ Hz. Peygamber’in eğitim sisteminde böyle bir korkunun yeri yoktur; onun yöntemi, ümitsizliğe düşüren korkuyu ortadan kaldırma esasına dayanmaktadır.³⁷

İnzârın hususiyeti, muhatabın iradesine ve aklına hitap ederek onu doğru yola çağırmasıdır. Tehaddî aşamasından evvel peygamberler kavimlerini inkar, adaletsizlik ve zulüm gibi karanlıklardan kurtarmak için var güçleriyle çalışırlar. Bu sebeple inzârı sadece bir tehdit unsuru olarak anlamak doğru değildir; aslında insanı, sorumluluğa ve

³³ Hökelekli, “İnzâr”, 22/358; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, 5/39.

³⁴ Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420, 2/286.

³⁵ İbrâhîm 14/44.

³⁶ Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 4/158.

³⁷ Hökelekli, “İnzâr”, 22/358.

bilince yönlendiren ilahi bir hatırlatmadır. Nitekim peygamberimiz, Kur’ân’da şöyle vasıflandırılmıştır:

قُلْ مَا كُنْتُ بِدَعَا مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَّبِعْ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ
وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ

“De ki: Peygamberliği ilk getiren ben değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilemem. Ancak bana vahyolunana uyarım ve ben apaçık bir uyarıcıdan başkası değilim.”³⁸

Netice itibariyle peygamberler, öncelikle açık ve kesin bir dille inzârda bulunmuşlardır. Bütün gayret ve çabalarına rağmen kavimlerinin inkâr ve muhalefette ısrar etmesi üzerine tebliğin son aşaması olan meydan okuma ortaya çıkmıştır.

1.5. İntizâr

“N-z-r” kelimesi (نظر) sözlükte “bir şeyi görmek ve algılamak için bakışı çevirmek; dikkatle incelemek”³⁹ demektir. Nitekim âyet-i kerimede Allah buyurur ki:

قُلْ انظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

“De ki: Göklerde ve yerde olup bitenlere dikkatle bakın!”⁴⁰

“İntizâr” kelimesi ise sözlükte “beklemek; geriye bırakmak, ertelemek”⁴¹ manalarına gelir. Âyet-i kerimelerde şöyle geçmektedir:

فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ قُلْ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ

“Kendilerinden öncekilerin başlarına gelenlerden başka bir şey mi bekliyorlar? De ki: Bekleyin, ben de sizinle bekleyenlerdenim.”⁴²

وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ أَعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَاتِبِكُمْ إِنَّا عَمِلُونَ وَانْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ

“İman etmeyenlere de ki: ‘Elinizden geleni yapın, biz de yapmaktayız. Bekleyin, biz de beklemekteyiz.’”⁴³

Hız. Nûh, kavmini çok uzun bir süre tevhide çağırarak ve bunun sonucunda büyük imtihanlara ve mihnetlere katlanmıştır. Kavmi tarafından her türlü zorluğa, sıkıntıya, istihza ve yalanlamaya maruz kalmış ve yine bunlara büyük bir sabır ve teslimiyetle karşılık vermiştir. Ancak bütün uyarı, hatırlatma, öğüt ve korkutmalarının neticesinde

³⁸ el-Ahkâf 46/9.

³⁹ İsfahânî, “n-z-r”, 812; İbn Manzûr, “n-z-r”, 5/219; Zebîdî, “n-z-r”, 14/254.

⁴⁰ Yûnus 10/101.

⁴¹ İsfahânî, “n-z-r”, 813.

⁴² Yûnus 10/102.

⁴³ Hûd 11/121-122.

NÜBÜVVET SÜRECİNDE MEYDAN OKUMA EVRESİ VE BUNUN DAVET METODOLOJİSİNDEKİ YERİ

kavminden çok azı istisna olmak üzere artık kimsenin iman etmeyeceği ortaya çıkmış ve Hz. Nûh, kavmini ilahi azap ile tehdit edip onlara meydan okumuştur:

“Onlara Nuh’un durumunu anlat! Hani kavmine, “Ey kavmim! Eğer benim durumum ve Allah’ın ayetlerini size hatırlatmam, size zor geliyorsa biliniz ki yalnız Allah’a dayanıp güvendim. Öyleyse ortaklarınızla toplanıp işinizi kararlaştırın, sonra işiniz başınıza bir keder ve pişmanlık oluşturun. Sonra hükmü bana uygulayın ve bana hiç mühlet de vermeyin!”⁴⁴

Bu durumu Seyyid Tantavî (ö.2010) şu şekilde resmetmektedir:

“Hz. Nûh, kendisi hakkında vardıkları kararları ve hükümleri ona bildirmelerini ve hiçbir tereddüt göstermeden, beklemeden aleyhinde uygulamaya koymalarını emretmektedir. Ta ki onların bu tuzaklarından kurtulmak için kendisine bir hazırlık fırsatı bırakmamış olsunlar. İşte böylece Hz. Nuh’un, kavmine karşı apaçık ve tahrik edici bir meydan okumada bulunduğunu görüyoruz. Öyle ki, eğer güçleri yetiyorsa, kendisini incitmeleri ve helak etmeleri için onları adeta kışkırtmakta ve önlerini açmaktadır.”⁴⁵

Bu noktada artık intizâr, meydan okumanın sonucu olarak her iki tarafın da hakikatin ortaya çıkmasını beklediği evre olmaktadır. Müşriklerin bekleyişi cehalet, inkâr, körü körüne ayak diretme ve şüpheyeye dayanırken; peygamberlerin bekleyişi sünnetullahın gerçekleşeceğine ve inkârcı kavimlerine galip geleceklerine dair mutlak ve sarsılmaz bir yakîne dayanmaktadır. Bu da peygamberi tehdit etme cüretini gösteren inkârcı kavmi, kendi argümanlarıyla susturup çaresiz bırakmak anlamına gelmektedir.

2. Meydan Okuma Evresinde Kullanılan Lafızlar ve Peygamber Örnekleri

Peygamberler, kavimlerini büyük bir sabır ve özveriyle Allah’tan başka ilah olmadığına ve hiçbir şeyi O’na ortak koşmamaya çağırmışlardır. Kavimleri de peygamberlerine pek çok farklı yaklaşım ve gerekçelerle karşı çıkmışlar ve ilahi mesaja yüz çevirmişlerdir. Kavimlerin inkarcılıkta ısrar etmeleri, haddi aşmaları, bozgunculuktan geri durmamaları, ibret almayıp peygamberi tehdit edecek şekilde azgınlıklarına bardağı taşıran son damlalar olmuştur. Bütün bu hadiselerin ve geline toplumsal hercümercin sonucu olarak peygamberler de ilahi mesajı göz önünde bulundurarak kavimlerine açık bir meydan okumada bulunmuşlardır. Bundan sonra peygamber, kavminin tavrını ve ilahi yardımı bekleyecek; kavimleri de ya tövbe edip pişmanlıkla ilahi mesaja kucak açacak ya da helak olup gideceklerdir. İşte bu noktada peygamberlerin kavimlerine son uyarıyı yaptığı o ilahi mesaj yani meydan okuma ifadeleri ortaya çıkmaktadır.

⁴⁴ Yûnus 10/71.

⁴⁵ Muhammed Seyyid Tantavî, *et-Tefsîru’l-Vasît li’l-Kur’âni’l-Kerim* (Kahire: Dâru’n-Nehde, 1997), 7/106.

2.1. Hz. Nûh

وَإِثْلَ عَلَيْهِمْ نَبَأُ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّ كَيْدَ عَلَيْنِكُمْ مَقَامِي وَتَذَكِيرِي بِآيَاتِ اللَّهِ
فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا
إِلَيَّ وَلَا تَنْظُرُونِ

“Onlara Nuh’un durumunu anlat! Hani kavmine, “Ey kavmim! Eğer benim durumum ve Allah’ın ayetlerini size hatırlatmam, size zor geliyorsa biliniz ki yalnız Allah’a dayanıp güvendim. Öyleyse ortaklarınızla toplanıp işinizi kararlaştırın, sonra işiniz başınıza bir keder ve pişmanlık oluşturmazın. Sonra hükmü bana uygulayın ve bana hiç mühlet de vermeyin!”⁴⁶

Kur’ân’da kıssaları en çok anlatılan ve nübüvvet süreci en detaylı şekilde tasvir edilen peygamberlerden biri Hz. Nûh’tur ve “ülü’l-azm” olarak adlandırılan peygamberlerdendir. Asırlar boyunca devam eden tebliğine ve davetine karşı kavminin gösterdiği direnç, insan psikolojisi ve sosyoloji hakkında önemli örnekler sunmaktadır. Kavminin ona inanmamasının ve ona büyük bir inatla karşı koymasının altında birçok psikolojik, sosyolojik, ekonomik, toplumsal sebep yatmaktaydı. Burada bunları kısaca ele alacağız.

2.1.1. Hz. Nûh’u Kabul Etmeme ve Dışlama Sebepleri

Hz. Nûh’a karşı koymak ve ona muhalefet etmek hususunda başta gelen sebeplerden biri ‘toplumsal ve sınıfsal direnç’ diyebileceğimiz toplumun ileri gelenlerine sirayet etmiş aşırı kibir ve kendilerini üstün görme tavrıydı. Nûh kavminin ilâhî mesajları reddetmesindeki en başat amillerden biri, toplumun aristokratik, seçkin tabakasını oluşturan ve Kur’an’da "mele" (الملا) olarak adlandırılan ileri gelenlerin sınıfsal kibriydi.⁴⁷ Ayetlerde açıkça görüldüğü üzere, Hz. Nûh’a ilk iman edenler toplumun zayıf, yoksul ve alt tabakası (erâzil/الأراذل)⁴⁸ olarak kabul edilen kitleler olmuştur.⁴⁹ Nûh kavminin aristokrat sınıfı, dinî bir hiyerarşinin kendi sosyo-ekonomik hegemonyalarını sarsacağını düşünerek büyük bir endişeye kapılmışlardır.. Hz. Nûh’a hitaben, "Sana alt tabakamız (ayak takımı) uymuşken biz sana inanır mıyız?"⁵⁰ diyerek, dinî itaati bir statü ve imaj kaybı olarak algıladıklarını açıkça itiraf etmişlerdir. Bu durum, inancın önündeki en büyük engellerden birinin tarihi süreçte oluşan kast sistemini koruma arzusu olduğunu göstermektedir.⁵¹

⁴⁶ Yûnus 10/71.

⁴⁷ Celaleddin Çelik, *Kur’ân’da Toplumsal Değişim* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 100.

⁴⁸ Hûd, 11/27.

⁴⁹ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vili Âyi’l Kur’ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Kahire:Dâru Hicr, 2001), 12/379.

⁵⁰ eş-Şuarâ 26/111

⁵¹ Kutub, *Fî Zılâli’l-Kur’ân*, 5/2607.

İnancın ve peygambere tâbi olmanın önündeki diğer büyük engel 'atalar kültü, gelenekçilik ve ekonomik çıkar' ilişkisiydi. Nûh kavmi; Ved, Süvâ', Yegûs, Yeûk ve Nesr gibi sembolik putlar etrafında şekillenmiş yerleşik bir pagan inancına sahipti.⁵² Bu putlar, sadece dinî figürler değil, aynı zamanda toplumun sosyo-ekonomik dengelerini, panayırlarını ve aristokrasinin meşruiyetini sağlayan kültürel sermayelerdi. Hz. Nûh'un tevhid daveti, bu geleneksel yapıyı ve statükoyu doğrudan tehdit etmiştir. Kavminin önde gelenlerinin halka hitaben: "Sakın ilahlarınızı terk etmeyin..."⁵³ şeklindeki telkinleri, kitleleri manipüle etmek ve mevcut dinî-ekonomik statükoyu muhafaza etmek amacıyla atalar kültürünü bir kalkan olarak kullandıklarını teyit etmektedir.

"O küfür liderleri de onlara hep atalarından tevâris ettikleri batıl yoldan ayrılmamayı, geleneklerini bırakmamayı öğütleyerek toplumun çoğunluğunun, doğru yola girmesine engel olmuşlardır."⁵⁴

Küfür ve inadın bir başka sebebi ise 'beşerî peygamber' tasavvuruna karşı inkarcıların direnç göstermeleri ve peygamberi kabule yanaşmamalarıdır. Kavminin peygambere bu noktada en büyük itirazı, Hz. Nûh'un da kendileri gibi 'bir insan' olmasıydı. Aristokratik zihniyet, ilahi bir elçinin ancak metafizik bir varlık (melek) veya olağanüstü güçlere sahip bir figür olması gerektiğine inanıyordu.⁵⁵ Ayette bu durum şöyle aktarılır: "Bu, sadece sizin gibi bir insandır; size üstünlük taslamak istiyor. Eğer Allah dileseydi, melekler indirirdi."⁵⁶ Burada "insan olma" niteliği, mesajın değerini düşürmek ve Hz. Nûh'un davetini "kişisel bir güç devşirme ve riyaset arzusu" olarak yaftalamak için rasyonel bir bahane olarak sunulmuştur.⁵⁷

2.1.2.Hz. Nûh'a Yönelik Tepkiler ve Kavminin Muhalefeti

Nûh kavmi, tevhid çağrısının yayılmasını engellemek adına psikolojik baskıdan başlayıp fiziki şiddet tehdidinde kadar varan bir karşı koyma stratejisine girişmişlerdir. Bunları şu maddelerde ele alabiliriz:

I- İtibarsızlaştırma, alay ve delilik(cünûn) isnadı: Kavmin ilk başvurduğu yöntem, "itibarsızlaştırma, alaya alma ve delilik(cünûn) isnadında bulunup Hz. Nûh'un mantıksal ve ruhsal melekelerini tartışmaya açarak onu toplum nezdinde itibarsızlaştırmaktı. Onu açıkça "sapıklıkla"(dalâl-i mübîn) ve "yalancılıkla"⁵⁸ suçlamışlardır. Tebliğin ilerleyen safhalarında ve özellikle gemi inşası sürecinde, iyice kendini kaybettiğini iddia ederek ona

⁵² İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı: Kitâb al-Asnâm*, çev. Beyza Düşüngen (Ankara: İlahiyat Yayınları, 1969), 29.

⁵³ Nûh 71/23.

⁵⁴ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988), 10/80.

⁵⁵ Ebu'l-Fidâ İsmâîl ed-Dimaşkî İbn Kesîr, *Tefsîru'l Kur'âni'l-'Azîm* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1419/1998), 5/412.

⁵⁶ el-Mü'minûn 23/24.

⁵⁷ Ebu'l Kâsım Cârullah Muhammed b. Ömer b. Ahmed Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâiki Gavâmidi't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fi Vücûhi't-Te'vîl*, (Riyad: Mektebetu'l-'Ubeykân, 1418/1998), 4/629.

⁵⁸ Hûd 11/27.

"mecnunluk" yakıştırmışlar ve "cinlenmiş" diyerek onu toplumdan tecrit etmeye çalışmışlardır.⁵⁹

II- Psikolojik engeller koyma ve fiziksel kaçınma: Kur'ân, Hz. Nûh'un ağzından kavminin sergilediği sıra dışı bir psikolojik karşı koyma biçimini anlatmaktadır. Hz. Nûh, davetini her yenilediğinde kavminin; "Parmaklarını kulaklarına tıkadıklarını, elbiselerine büründüklerini ve kibirlendiklerini" belirtir.⁶⁰ Bu davranış biçimi, gerçeğe kulağını tıkayarak hakikatin etkisini azaltmak ve mutlak manada iletişimi ortadan kaldırmaya çalışmak şeklinde okunmalıdır. Tevhit hakikatiyle yüzleşmek istemeyen kitleler, duyu organlarını fiziksel olarak kapatmaya çalışarak tebliğ karşı mutlak bir engel oluşturma uğraşına girmişlerdir.⁶¹

III- Tehdit etme ve taşlama(recm) ile korkutma: Bütün bu söylemlerin ve psikolojik baskıların Hz. Nûh'u durduramadığını gören kavmi, nihai aşamada onu fiziksel şiddetle korkutmaya ve ortadan kaldırma tehdidine başvurmuştur. Hz. Nûh'a doğrudan, "Ey Nûh! Eğer bu işe son vermezsen, mutlaka taşlanarak öldürülenlerden(mercumîn) olacaksın!"⁶² diyerek gözdağı vermişlerdir. Buradaki "recm" tehdidi, toplumsal düzeni bozduğu iddia edilen kişilere yönelik radikal bir cezalandırma biçimi olarak kavminin önde gelenlerinin çaresizliğini ve hırçınlığını göstermektedir.

IV- Alay ederek meydan okuma (tehaddî): Bu tebliğ sürecinin sonuna doğru Nûh kavmi, inatları, kibirlenmeleri ve kalplerindeki hastalıklar sebebiyle bir çıkmaza ve kısır döngüye girerek Hz. Nûh'un vaat ettiği ilahi azabı hafife alma ve onunla alay etme yoluna gitmiştir. "Ey Nûh! Bizimle tartıştın ve tartışmada çok ileri gittin. Eğer doğru söyleyenlerdensen, bizi tehdit ettiğin azabı başımıza getir!"⁶³ şeklindeki ifadeleri, kalplerindeki katılaşımanın ve hakikate karşı gelen kibir ve körlüğün en son noktasına ulaştıklarının en somut nişanesidir.

Nûh kavmi, toplumda edindikleri imtiyazları, batıl inanç sistemlerini ve ekonomik çıkarlarını korumak adına hakikate karşı kolektif bir direnç odağı haline gelmişti. Nûh kavmi; aristokratik kibir, statü endişesi ve atalarının sapık inançları sarmalında sıkışarak, peygamberi bir beşer olması üzerinden vurmaya çalışmış; başarısız olunca da alay, tecrit, tehdit ve meydan okuma evreleriyle inkârlarını kurumsallaştırmışlardır. İşte bu noktadan sonra Hz. Nûh'un meydan okuması ortaya çıkmaktadır. Kur'ân, bu inat ve inkâr modelini, insanın dünyevi menfaatler uğruna kendi fitratına ve rasyonel akla nasıl yabancılaşabileceğinin evrensel bir ibret vesikası olarak sunmaktadır. Bu noktada peygamberin artık söyleyeceği hiçbir şey kalmamış ve ilahi uyarı ve onları bekleyen akıbet bütün gerçekliğiyle ortaya çıkmıştı:

⁵⁹ el-Mü'minûn 23/27.

⁶⁰ Nûh 71/7.

⁶¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 30/651.

⁶² eş-Şuarâ 26/116.

⁶³ Hûd 11/32.

“Onlara Nuh’un durumunu anlat! Hani kavmine, “Ey kavmim! Eğer benim durumum ve Allah’ın ayetlerini size hatırlatmam, size zor geliyorsa biliniz ki yalnız Allah’a dayanıp güvendim. Öyleyse ortaklarınızla toplanıp işinizi kararlaştırın, sonra işiniz başınıza bir keder ve pişmanlık oluşturmazın. Sonra hükmü bana uygulayın ve bana hiç mühlet de vermeyin!”⁶⁴

2.2. Hz. Hûd aleyhisselâm

مِنْ دُونِهِ فَكَيْدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظَرُونَ

“O’ndan başka(taptıklarınızdan uzağım). Hep birlikte bana tuzak kurun sonra mühlet de vermeyin!”⁶⁵

Kur’ân’da toplumların yükseliş ve çöküş dinamikleri, vahye verdikleri tepkiler üzerinden anlamlandırılır.⁶⁶ Nûh Tufanı sonrasında tarih sahnesine çıkan ve Güney Arabistan’daki Ahkâf bölgesinde, Yemen’de Uman ile Hadramut arasındaki bölgede, hüküm süren Âd kavmi⁶⁷, bu anlatımın en çarpıcı örneklerinden biridir. Zamanla yükselen bu medeniyet; tarımsal zenginliğe ulaşmış, su mühendisliği ile "sütunlar sahibi İrem"⁶⁸ ifadesiyle nitelendirilen devasa mimari yapılar inşa etmiştir ki tarihte bunun benzeri bir yapı daha önce kurulamamıştır.⁶⁹ Ancak bu iktisadi güç ve medeniyet, toplumda ahlaki bir yozlaşmayı, sınıfsal tahakkümü ve sapkın bir inanç olan putperestliği beraberinde getirmiştir. Bir ulusun bu noktaya ulaştığında tüm sosyal sistemlerinin bozulup çöküntüye uğraması kaçınılmazdır.⁷⁰ Hz. Hûd’un tevhit, adalet ve ahlak temelli daveti, işte bu yerleşik statüko tarafından şiddetli bir dirençle karşılanmıştır.

2.2.1. Hz. Hud’u Kabul Etmeme ve Dışlama Sebepleri

Âd kavminin Hz. Hûd’un peygamberliğini reddetmesi, tarihsel ve toplumsal arka planı olan çok katmanlı sebeplere dayanmaktadır. Bu sebepler şu başlıklarda ele alınabilir:

I- Üstünlerin kibri, güç zehirlenmesi: Âd kavminin psikolojik ve sosyolojik yapısı incelendiğinde ortaya çıkan en temel unsur, muktedir olmanın getirdiği şımarıklık hali ve haddini aşma durumudur. Ayette vurgulanan “Yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve: ‘Bizden daha güçlü kim var?’ dediler”⁷¹ ifadesi, bu kavmin gücü mutlaklaştırdığını ve ona büyük bir anlam yüklediğini gösterir.

II- Zorbalık ve tahakküm: Toplumsal yapıda alt sınıfları ezen, güçsüzleri sömüren bir aristokrasi hakimdir. Her türlü haksız baskı ve tahakküm toplumun her alanına sirayet

⁶⁴ Yûnus 10/71.

⁶⁵ Hûd 11/55.

⁶⁶ Çelik, *Kur’ân’da Toplumsal Değişim*, 114

⁶⁷ Celal Kırca, “Âd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/333.

⁶⁸ el-Fecr 89/7.

⁶⁹ el-Fecr 89/8

⁷⁰ Ebû’l A’lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’an Kuran’ın Anlamı ve Tefsiri*, çev. Muhammed Han Kayani vd., (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 4/51.

⁷¹ Fussilet 41/15.

etmiş ve genel bir kabul haline gelmiştir. Nitekim âyet-i kerimede bu durum şöyle anlatılmaktadır: “Yakaladığınız zaman zorbaca yakalarsınız”⁷²

III- Statü kaybetme korkusu, eşitlik karşıtlığı: Hz. Hûd’un getirdiği ilahi davet, köle ile efendiyi Allah katında eşitliyor, zenginlerin fakirler üzerindeki mutlak otoritesini sarsıyordu. Elit kadro, bu daveti doğrudan kendi ekonomik ve idari imtiyazlarına yönelik bir tehdit olarak algılamıştır.

IV- Atalar kültü ve geleneğe körü körüne bağlılık: Nûh kavminin statükoyu savunurken sığındığı en güçlü dinî argüman, “ataların dini” söylemidir. Hz. Hûd’a şöyle diyerek karşı çıkmışlardır: “Sen bize tek bir Allah’a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduğu şeyleri bırakmamız için mi geldin?”⁷³ Bu cevap, bilgiye ve hakikate ulaşma referanslarını vahiyle değil, tarihsel mirasla sınırladıklarını kanıtlar. Değişime ve entelektüel dönüşüme kapalı olan bu katı gelenekçi yapı, çok tanrıcılığı(şirki) toplumsal kimliklerinin ve kurdukları adaletsiz statükocu oluşumun teminatı olarak görmüştür.

V- Beşer-resul paradoksu ve yalancılıkla itham: İnkârcı zihniyetin en tipik akli çıkarım biçimlerinden biri, ilahi bir mesajın sıradan bir insan tarafından iletilemeyeceği iddiasıdır. Âd kavminin ileri gelenleri halka şöyle seslenmişler ve Hz. Hûd’un toplumdaki saygınlığını sarsmaya çalışmışlardır “Bu da sizin gibi bir insandan başka bir şey değildir; sizin yediğinizden yiyor, içtiğinizden içiyor”⁷⁴. Peygamberi kendileriyle eşit düzeyde biyolojik bir varlığa indirgeyerek; onu “beyinsizlik, sefahat” ve “yalancılıkla”⁷⁵ itham etmişlerdir. Onların zihnindeki kurtarıcı elçi figürü, ya hiyerarşide yer alan bir melek ya da mevcut toplumsal düzeni destekleyen bir lider olmalıydı.

VI- Maddeci evren tasavvuru ve ebediyet tevehhümü: Âd kavminin mimari yatırımları ve yaşam tarzı, ahiret inancından yoksun, tamamen seküler bir dünya görüşünü yansıtmaktadır. Gösteriş yapmak için yüksek tepelere anıtlar inşa etmeleri ve ebedi kalacaklarmış gibi sadece dünyaya çalışmaları Kur’ân’da şöyle kınanmıştır: “Her yüksek tepeye bir anıt dikip eğleniyor musunuz? Ebedi kalacağınız ümidiyle kaleler mi inşa ediyorsunuz”⁷⁶ İşte bu örnekler onların ne kadar dünyevi bir hayat yaşadığını açıkça göstermektedir. Doğal olayları determinist bir yaklaşımla okuyan bu inatçı kavim, helak edilmeden önce kendilerine verilen uyarı niteliğindeki kuraklığı ve sonrasında gelen helak bulutunu gördüklerinde bile; “Bu bize yağmur getirecek bir buluttur” diyerek hadiseleri okumadaki cehalet ve körlüklerini sürdürmüşlerdir.⁷⁷

Âd kavmini, siyasi otoritesi, ekonomik refahı ve askeri gücü yanıltarak bir ölümsüzlük ve dokunulmazlık psikolojisine sürüklemişti. Sosyolojik açıdan bakıldığında Âd kavmi; gücün

⁷² eş-Şuarâ 26/130.

⁷³ el-A’râf 7/70.

⁷⁴ el-Mü’minûn 23/33.

⁷⁵ el-A’râf 7/66.

⁷⁶ eş-Şuarâ 26/130.

⁷⁷ el-Ahkâf 46/24: “Vadilerine doğru gelen bir bulut gördüklerinde; ‘Bu bize yağmur getirecek bir buluttur’ dediler. Hayır o, çarçabuk gelmesini istediğiniz şeydir; içinde acı azap taşıyan bir rüzgardır!”

NÜBÜVVET SÜRECİNDE MEYDAN OKUMA EVRESİ VE BUNUN DAVET METODOLOJİSİNDEKİ YERİ

ahlakla dengelenmediği, adaletin dışlandığı ve teknolojik-mimari ilerlemenin insani ve ahlaki erdemlerin önüne geçtiği medeniyetlerin kaçınılmaz çöküş yasasını(sünnetullah) simgeleyen çarpıcı bir modeldir.

2.2.2. Hz. Hud'a Karşı Kavminin Tavrı ve Hz. Hûd'un Meydan Okuması

Âd kavminin egemen sınıfı(mele'), Hz.Hûd'un adalet ve tevhid eksenli mesajını boşa çıkarmak için aşamalı bir biçimde itibarsızlaştırma ve peygambere baskı kurma stratejisi izlemişlerdir. İlk olarak psikolojik baskı kurma yoluna gitmişler ve peygamberi rasyonel düşünme yetisinden mahrum olmakla(sefâhet) suçlamışlardır. Peşi sıra toplumda kargaşa çıkarmaya çalışan biri olmakla itham etmişlerdir. Kur'ân'da bu durum şöyle anlatılmaktadır: "Kavminin inkara sapmış ileri gelenleri; 'Biz seni kesinlikle bir beysizlik(sefâhet) içinde görüyoruz ve senin muhakkak yalancılardan biri olduğuna inanıyoruz' dediler."⁷⁸ Bununla hedeflenen gaye, peygamberin toplumda kabul görmesine engel olmak ve onu aşırı kaçmış, kendini bilmez biri olarak vasıflandırmaktır.

Âd kavmi, bu argümanlarla bir yere varamayacağını anladığında bu sefer çareyi toplumda karşılığı olan putperest inanç üzerinden metafizik bir korkutma ve yıldırma çabasına girmiştir: "Biz sadece şunu söylüyoruz ki ilahlarımızdan biri seni çok feci çarpmış."⁷⁹ Yukarıda ona isnat ettikleri akıl noksanlığı, düşünme yetisinden mahrum olma gibi sahte vasıfların, kendi putlarının gazabı sebebiyle gerçekleştiğini iddia etmek üzere bu söyleme başvurmuşlardır. Bu söylem, egemen sınıfın halkı manipüle etmek için başvurduğu sahte kutsallara sığınma ve dini dogmalara başvurma yönteminden başka bir şey değildir.

Hz. Hûd'un kavmini büyük bir sabır ve gayretle uyarmasına ve ilahi mesajı her vesileyle aktarmaya çalışmasına rağmen kavmi onu bir şekilde etkisiz ve çaresiz bırakmanın çabası ve arayışı içine girmiştir. Bu aşamada geliştirdikleri söylem şudur; sen bize öğüt versen de vermesen de bizim için aynıdır, asla atalarımızın yolundan dönecek değiliz ve seni de asla umursamayız. Bu tutum, onların ne derece bağnaz ve ahlaki körleşme içinde olduğuna en güzel örnektir. Bu durumu Kur'ân şöyle ifade etmektedir: "Sen bize öğüt versen de vermesen de bizim için aynıdır. Bu, öncekilerin geleneğinden başka bir şey değildir."⁸⁰

Hz. Hûd, bütün bu uğraş ve çabalardan, sabırla tebliğ vazifesini yerine getirme gayretinden sonra, artık kavminin ona asla olumlu bir karşılık vermeyeceğini ve ilahi mesajların onlarda asla mâkes bulmayacağını anlamıştı. İşte bu noktada çok keskin ve kararlı bir çıkış yapıp, bunu "tanrılar çarpmış" diyen Âd kavminin azgın egemen elitlerine ve onların ardına saklanan, aciz putlara tapan sahte güç odaklarına meydan okumuştur: "Ben Allah'ı şahit tutuyorum, siz de şahit olun ki ben, sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden uzağım. Haydi, hepiniz toplanıp bana tuzak kurun, sonra bana mühlet de vermeyin!"⁸¹ Hz. Hûd bu tutumuyla, putların hiçbir güce, fayda ya da zarara malik

⁷⁸ El-A'râf 7/66.

⁷⁹ Hûd 11/54.

⁸⁰ eş-Şuarâ 26/136-137.

⁸¹ Hûd 54-55.

olamayacağını ve mutlak acizlik içinde olduklarını ilan etmiştir.⁸² Aynı şekilde yalnızlığına rağmen sözden anlamaz bir topluluğa meydan okuyarak putlarının, tek bir kişiye bile zarar vermekten ve bir kişiyi bile engellemekten aciz kaldığını pratik olarak herkese ilan etmiştir.⁸³

Âd kavmine helak edilmeden önce hatalarını anlayıp tövbe etmesi için mühlet verilmiştir. Bunun göstergesi olarak Ahkâf bölgesine uzun süre yağmur yağmamış, nehirler kurumuş ve yemyeşil bağlar bozulup kavrulmuştur. Hz. Hûd, kavmine son bir çağrı daha yapmış ve onlara şöyle seslenmiştir: “Rabbinizden bağışlanma dileyin ve O’na tövbe edin ki üzerinize bolca yağmur göndersin ve gücünüzü kat kat artırsın. Günaha batmış kimseler olarak yüz çevirmeyin”⁸⁴ Bu uyarıya rağmen kavmi bu kuraklığı sıradan bir doğa olayı zannederek inkarlarına ve küfürde inatlarına devam etmiştir. Kuraklıktan ve yağmursuzluktan bunalan kavim, nihayet gökyüzünde devasa kara bir bulutun belirmesiyle sevinmiş ve kuraklığın bittiğini zannederek şöyle demiştir: “Bu bize yağmur getirecek bir buluttur”⁸⁵ Fakat bunun can yakıcı bir yanılgıdan ibaret olduğunu Hz. Hûd şu sözlerle onlara bildirmiştir: “Hayır, o çarçabuk gelmesini arzuladığınız şeydir; içinde acı azap taşıyan bir rüzgardır!”⁸⁶ Kavminin yağmur beklediği o buluttan kavrucu, dondurucu ve uğultulu(sarsar) bir kasırga çıkmış ve ilahi azabın başlangıcı olmuştur. Kasırga tam yedi gece sekiz gün boyunca kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. “Allah onu, sekiz gün yedi gece kesintisiz üzerlerine musallat etti.”⁸⁷ Kasırga, Âd kavminin sığındığı kaleleri, korunaklı sarayları yerle bir etmiş ve karşılaştığı her şeyi çürümüş kemiklere, un ufak olan toza çevirmiştir: “Dokunduğu hiçbir şeyi bırakmıyor, mutlaka onu kül gibi ediyordu.”⁸⁸ Sağlam sığınakları, iri cüsseleri ve edindikleri dünyevi imkanlarla övünen Âd kavmi, rüzgarın etkisiyle ‘içi boş hurma kütükleri’ gibi yere serilip helak olmuştur: “Öyle ki, orada o kavmi, içi boşalmış hurma kütükleri gibi yere serilmiş görürsün.”⁸⁹

2.3. Hz. Şuayb aleyhisselâm

وَيَا قَوْمِ اَعْمَلُوا عَلٰى مَكَاتِبِكُمْ اِنِّىْ عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ مَنْ يَّاتِيْهِ عَذَابٌ يُّخْزِيْهِ وَمَنْ هُوَ
كَاذِبٌ وَّارْتَقِبُوْا اِنِّىْ مَعَكُمْ رَقِيْبٌ

“Ey kavimim! Durumunuzun gereğini yapın, ben de yapacağım. Yakında alçaltıcı azabın kime geleceğini ve kimin gerçekte yalancı olduğunu göreceksiniz. Bekleyin zira ben de sizinle birlikte beklemekteyim!”⁹⁰

⁸² Sündüz Hanedar Oktar, *Kur'an'da Tebliğ Metodu*, (Kahramanmaraş: SAMER Yayınları, 2025), 75.

⁸³ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/1903.

⁸⁴ Hûd 11/52.

⁸⁵ el-Ahkâf 46/24.

⁸⁶ el-Ahkâf 46/24.

⁸⁷ el-Hâkka 69/6-7.

⁸⁸ ez-Zâriyât 51/42.

⁸⁹ el-Hâkka 69/7.

⁹⁰ Hûd 11/93.

Kur'an-ı Kerim'de kıssası en detaylı anlatılan peygamberlerden biri olan Hz. Şuayb, peygamber olarak gönderildiği toplumun hem ahlaki ve itikadi hem de sosyo-ekonomik yozlaşmalarına karşı çok boyutlu bir mücadele yürütmüştür. Kendisine peygamberlerden hitabeti kuvvetli olanı manasında "hatîbü'l-enbiyâ"⁹¹ unvanı verilen Hz. Şuayb'ın Medyen ve Eyke halkına yönelik daveti sadece bir inanç çağrısı değil; aynı zamanda ekonomik sömürüye, ahlaki çöküşe ve toplumsal adaletsizliğe karşı bir başkaldırıdır.

Hız. Şuayb'ın gönderildiği Medyen halkı, Suriye'yi Yemen'e ve Mısır'ı İran körfezine bağlayan iki işlek ticaret yolunun kavşak noktasında, Kızıldeniz kıyısında ticaret yollarının kesişim noktasında yer alan müreffeh bir toplumdur.⁹² Ancak bu ekonomik refah, beraberinde ciddi bir itikadi ve ahlaki yozlaşma getirmişti.

2.3.1. Hız. Şuayb'ın Kavmine Muhalefet Gerekçeleri

Hız. Şuayb'ın kavmine yaptığı uyarıları ve kavmine muhalefetini temelde şu başlıklarla ele alabiliriz:

I- Ahlaki yozlaşma ve şirk: Medyen ve Eyke halkı, Allah'ı bütünüyle inkâr etmemekle birlikte, O'na ortaklar koşuyor ve özellikle ormanlık, sulak bir bölgede yaşayan Eyke halkı, "Lüye" adı verilen ormanlık alandaki bir ağaca, kutsal kabul edilen nesnelere tapıyordu.⁹³ Hız. Şuayb'ın ilk ve en öncelikli muhalefeti bu inançsal sapmaya karşı olmuştur: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'nun başka hiçbir ilahınız yoktur."⁹⁴

II- Ekonomik yolsuzluk, ölçü ve tartıda hile: Medyen, transit ticaret rotası üzerinde kurulmuş maddeci bir yönetim yapısına sahip bir yerleşimdi. Toplumun ileri gelenleri(mele'), zayıf ve muhtaç durumda olan yabancı tüccarları ve halkı sömürmek için ölçü ve tartıda sistematik bir şekilde hile yapıyordu.⁹⁵ Hız. Şuayb, inanç ile ticaret ahlakının ayrılmaz bir bütün olduğunu vurgulayarak bu duruma sert bir şekilde karşı çıkmıştır: "Ölçüyü ve tartıyı tam yapın; insanların mallarının değerini düşürmeyin."⁹⁶

III-Haydutluk ve özgürlüklerin kısıtlanması: Kavmin ileri gelenleri, hem ticaret yollarını kesip insanların mallarına el koyuyor ve yol kesicilik yapıyor hem de Hız. Şuayb'a inanmak isteyen zayıf kimselerin inanç özgürlüğünü baskı ve tehditle engelliyordu. Kur'an bu durumu şöyle tasvir eder: "Bir de tehdit ederek, Allah'ın yolundan O'na iman edenleri çevirmek ve o yolu eğri göstermek üzere her yolun başında oturmayın."⁹⁷

⁹¹ Mehmet Ümit, "Şuayb", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/223.

⁹² Ömer Faruk Harman, "Medyen", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/347.

⁹³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l Kur'âni'l-'Azîm*, 6/143.

⁹⁴ el-A'râf 7/85.

⁹⁵ el-A'râf 7/85.

⁹⁶ el-A'râf 7/85; Hûd 11/84.

⁹⁷ el-A'râf 7/86.

2.3.2. Hz. Şuayb'a Kavminin Tavrı ve Meydan Okumanın Gerçekleşmesi

Hız. Şuayb'ın ıslah gayreti ve çağrısı, Medyen'in siyasi ve ekonomik eliti tarafından doğrudan kendi çıkarlarına bir tehdit olarak algılanmıştır. Statüko sahipleri, peygamberin çağrısını boşa çıkarmaya ve itibarsızlaştırmaya çalışmıştır. Eyke halkı ise onu "büyülenmişlerden biri" ve "kendileri gibi sıradan bir insan" olmakla itham etmiştir.⁹⁸ Kavmi, Hız. Şuayb'ın namazını ve inancını diline dolayarak, "Senin namazın mı bize atalarımızın taptıklarını terk etmemizi veya mallarımızda dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi emrediyor?"⁹⁹ diyerek, dinin ekonomik alana müdahale edemeyeceğini savunmuş, güçsüzün zayıfı ezdiği ölçsüz, seküler bir ticaret anlayışını dayatmıştır.¹⁰⁰

Hız. Şuayb'ın ilahi daveti, ölçü ve tartıyı doğru yapmayı özellikle vurgulaması ve adalet söylemi kavmin önde gelen sapkın topluluğunu rahatsız etmiş; sözle ve hitabetle üstünlük kuramayan ve durumu kendi lehlerine çeviremeyen bu elitler, güce başvurarak Hız. Şuayb'ı ve inananları dinlerinden dönmeye veya şehirden çıkarmaya zorlamışlardır.¹⁰¹

Medyen ve Eyke halkının uzlaşmaz, alaycı ve baskıcı tutumu karşısında Hız. Şuayb, tebliğ sürecinin son aşaması olan "İlahi adalet eksenli meydan okuma" evresine geçmiştir. Bu meydan okuma, acizlikten doğan bir öfke değil, sarsılmaz bir teslimiyetin ve haklılığın ilanıdır. Kavmi ona, "Eğer kabilen olmasaydı seni mutlaka taşlardık; senin bize karşı bir üstünlüğün yoktur"¹⁰² diyerek gözdağı verdiğinde, Hız. Şuayb toplumsal güce dayalı bu tehdidi boşa çıkararak şu ibretli cevabı vermiştir: "Ey kavmim! Benim kabilem size Allah'tan daha mı değerli ki, O'nu arkaya atılacak önemsiz bir şey bildiniz?"¹⁰³

Hız. Şuayb, tüm diyalog kanallarının tıkanıldığını gördüğünde, kavmini kendi saflarında kalmaya, kendisini ise inancıyla baş başa bırakmaya davet ederek meydan okumuştur. Kur'ân-ı Kerim bu restleşmeyi adeta zamanı durduran bir meydan okuma cümlesiyle özetler:

"Ey kavmim! Durumunuzun gereğini yapın, ben de yapacağım. Yakında alçaltıcı azabın kime geleceğini ve kimin gerçekte yalancı olduğunu göreceksiniz. Bekleyin zira ben de sizinle birlikte beklemekteyim"¹⁰⁴

Bu cümle, hakikat tebliğcisinin batıl karşısında ulaştığı en üst düzey psikolojik ve manevi üstünlüğün ifadesidir. Hız. Şuayb, kavminin askerî, siyâsî ve iktisâdî gücüne karşı tek başına ilahi iradeyi arkasına alarak meydan okumuştur.

Hız. Şuayb'ın yürüttüğü bu sistemli muhalefet ve ardından gelen meydan okuma, Medyen ve Eyke kavimlerinin helakiyle sonuçlanmıştır. Medyen halkı, korkunç bir sarsıntı(racfe)

⁹⁸ eş-Şuarâ 26/185-186.

⁹⁹ Hûd 11/87.

¹⁰⁰ Kutub, Fî Zılâli'l-Kur'ân, 4/1919.

¹⁰¹ el-A'râf 7/88.

¹⁰² Hûd, 11/91.

¹⁰³ Hûd 11/92.

¹⁰⁴ Hûd 11/93.

ve sayha (çığlık) ile evlerinde diz üstü çökerek yok olmuş¹⁰⁵; Eyke halkı ise gölge gününün azabı(yevmü'z-zulle) denilen, önce kavurucu bir sıcaklık ardından üzerlerine inen helak edici bir bulut dalgasıyla cezalandırılmıştır.¹⁰⁶

Sonuç

Nübüvvet davetinin yapısal ve metodolojik evrelerini inceleyen bu çalışmada peygamberlerin meydan okuma evresinin, ilahî tebliğin tıkandığı noktada süreci çözen ve akıbeti belirleyen bir aşama olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgular ışığında, meydan okumanın işlevinin yalnızca muhatapların aczini ortaya koymaktan ibaret olmadığı, asıl amacın nübüvvet delilini tahkim etmek ve rasyonel itiraz zeminlerini tamamen ortadan kaldırmak olduğu açığa çıkmaktadır. Meydan okuma evresi, gösterilen olağanüstü hadiseyi peygamberlik iddiasına bağlayan köprü işlevini görmekte; zımnî veya açık bir meydan okuma barındıran tüm harikulade olayları muhatap kitlesi karşısında bağlayıcı birer kanıtla dönüştürmektedir. Kavramsal ilişkiler çerçevesinde yapılan analizler, meydan okumanın peygamberlerin şahsî veya beşerî güçlerine değil, mutlak bir "tevekkül" zeminine dayandığını göstermektedir. Kurtubî ve Seyyid Kutub tefsirlerinde vurgulandığı üzere, peygamberlerin tek başlarına bütün güç odaklarına karşı giriştikleri amansız meydan okumalar, arkalarındaki ilahî güce olan sarsılmaz imanlarının ve teslimiyetlerinin bir tezahürüdür. Ayrıca peygamberlerin meydan okumalarının, davet sürecinin ilk safhasını oluşturan "inzâr" yönteminin muhataplarca farklı gerekçelerle reddedilmesi neticesinde işlevselliğini kaybetmesi sonucu kaçınılmaz bir aşama olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. İnzârın yerini meydan okumaya bırakmasıyla birlikte tebliğ dili stratejik bir dönüşüme uğramakta, taraflar artık ilahî hükmün ve helakin vuku bulacağı "intizâr" (bekleme) evresine geçiş yapmaktadır. Hz. Nûh, Hz. Hûd ve Hz. Şuayb örnekleri üzerinden yapılan somut incelemeler, toplumsal aristokrasiyi temsil eden "mele" tabakasının sınıfsal kibri ve üstünlerin hegemonyasını koruma arzusu karşısında meydan okuma evresinin radikal bir yüzleşme sağladığını kanıtlamıştır. Peygamberlerin muhataplarına: "Hepiniz toplanın, bana tuzak kurun ve hiç mühlet vermeyin" şeklindeki tarihî muâraza çağrıları, hakikat ile batıl arasındaki mücadelenin hiçbir şüphe bırakmaksızın netleştiği son raddedir. Sonuç olarak peygamberlerin meydan okuması, Kur'ân'ın davet metodolojisinde inkârcı zihniyetin kurumsallaşmış direncini kıran, inananların manevi gücünü pekiştiren ve ilahî adaletin tecellisinden hemen önce muhatapların önündeki tüm mazeretleri tüketen en üst düzey tebliğ hamlesidir.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Muhammed Salih ÇELİK

¹⁰⁵ el-A'râf 7/91; Hûd 11/94.

¹⁰⁶ eş-Şuarâ 26/189.

Finansman / funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul eder. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

NÜBÜVVET SÜRECİNDE MEYDAN OKUMA EVRESİ VE BUNUN DAVET METODOLOJİSİNDEKİ YERİ

Kaynakça

- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. 11 Cilt. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.
- Atik, Bilal. *Kur'an'a Göre Nübüvvet Bağlamında Değişmeyen Sünnetullah Olarak Mucize Olgusu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Bâkılânî, Ebû Bekr Muhammed b. et-Tayyib. *İcâzü'l-Kur'an*. thk. es-Seyyid Ahmed Sakr. Mısır: Dâru'l-Meârif, 1997.
- Bâkılânî, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib. *Kitâbu'l Beyân 'ani'l-Fark beyne'l-Mu'cizât ve'l-Kerâmât ve'l-Hıyel ve'l-Kehane ve's-Sıhr ve'n-Nârencât*, Beyrût: el-Mektebetü's-Şarkıyye, 1958.
- Bulut, Halil İbrahim. "İbn Hazm'ın Mucize Anlayışı" *Kader* 21/1 (Haziran 2023), 116-140.
- Bulut, Halil İbrahim. "Tehaddi Teorisi". *İslâm Düşüncesinde Teoriler*. ed. Ömer Türker. 3 Cilt. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021.
- Bulut, Halil İbrahim. "Mucize Teorisi". *İslâm Düşüncesinde Teoriler*. ed. Ömer Türker. 3/1374-1397. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd. *es-Sihâh Tâcu'l-Luğati ve Sihâhu'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed Abdülgafûr 'Atâr. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 4. Basım. 1407/1987.
- Cüveynî, İmâmü'l-Hameyn Ebü'l-Meâlî Abdullâh b. Yûsuf. *Kitâbu'l-İrşâd ilâ Kavâti'i'l-edilleti fi usûli'l-i'tikâd*, thk. Muhammed Yûsuf Mûsa - Alî 'Abdülmün'im Abdülhamîd. Mısır: Mektebetü'l-Hancı, 1980.
- Çağrı, Mustafa. "Tevekkül", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/1-2. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Çelik, Celaleddin. *Kur'an'da Toplumsal Değişim*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb. *Kâmûsu'l-Muhîd*. thk. Mektebu Tahkîki't-Turâsi fi Müesseseti'r-Risâle. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 8. Basım. 1426/2005.
- Harman, Ömer Faruk. "Medyen", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/347. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Hökelekli, Hayati. "İnzâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/358-359. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- İbnü'l-Esir, Mecduddîn Ebû's-Seâdât. *en-Nihâye fi ğaribi'l-hadîs ve'l-eşer*. thk. Mahmûd M. et-Tanâhî - Tâhir Ahmed ez-Zâvî, 5 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-İlmiyye, 1399/1979.
- İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelûsî. *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihel*. 5 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancı, ts.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl ed-Dimaşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 9 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/1998.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdır, 3. Basım, 1414/1994
- İsfahânî, Râğîb, *el-Mufredât fi Garibi'l-Kur'an*. thk. Safvan Adnan ed-Dâvûdî. Dimaşk-Beyrût: Dâru'l-Kalem, 1412
- Kelbî, Hişâm b. Muhammed. *Putlar Kitabı: Kitâb al-Asnâm*, çev. Beyza Düşüngen. Ankara: Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1969.
- Kırca, Celal. "Âd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/333. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Kurtubî, Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi'u li Ahkâmî'l Kur'an*. thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrahim el-İtfiyyîş. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 2. Basım. 1384/1964.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zılâli'l-Kur'an*, 8 Cilt. Beyrût: Dâru's-Şurûk, 1972.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Kitâbü't-Tevhîd*. nşr. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi. Ankara: TDV Yayınları, 2017.
- Mevdûdî, Ebû'l A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*. çev. Muhammed Han Kayani vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.
- Oktar, Sündüz Hanedar. *Kur'an'da Tebliğ Metodu*. Kahramanmaraş: SAMER Yayınları, 2025.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, 26 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 2001.
- Tantavî, Muhammed Seyyid. *et-Tefsîru'l-Vasît li'l-Kur'âni'l-Kerim*, 15 Cilt. Kahire: Dâru'n-Nehde, 1997.
- Ümit, Mehmet. "Şuayb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/223. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Hüseyinî. *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. Cemâ'atun mine'l-muhtassîn. 40 Cilt. Kuveyt: Vizâretü'l-İrşâd ve'l-Enbâ, 1385/1965.
- Zemahşerî, Ebu'l Kâsım Cârullah Muhammed b. Ömer b. Ahmed, *el-Keşşâf'an Hakâiki Gavâmidi't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, 6 Cilt. Riyâd: Mektebetü'l-'Ubeykân, 1418/1998.

Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. ‘Abdillâh, *el-Burhân fî ‘Ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim. 4
Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi’l-Kutubi’l-‘Arabiyye, 1376/1957.